नं. ५३३१

वात्स्यायन भाष्यम्

तैलिउंकम्

× × × ×

पत्र. सं. १ सं. ४

विषय: न्याय वैशेषिकं

अलब्ध in Stein Catalogue.

वात्स्यायनभाष्यम् तैलिंगदेशलिप्याम्

५३३२

5332

F = 9

तैलगू भाषा

[illegible]

वात्स्यायन[illegible] ८

శ్రీగురుభ్యో నమః। సాధర్మ్యవైధర్మ్యాభ్యాం ప్రత్యవస్థానస్య వికల్పాజ్జాతిబహుత్వమితి సంక్షేపేణోక్తం తద్విస్తరేణ విభజ్యతే
తాః ఖల్విమా జాతయః స్థాపనాహేతౌ ప్రయుక్తే చతుర్వింశతిః ప్రతిషేధహేతవః॥ సాధర్మ్యవైధర్మ్యోత్కర్షాపకర్ష
వర్ణ్యావర్ణ్యవికల్పసాధ్యప్రాప్త్యప్రాప్తిప్రసంగప్రతిదృష్టాంతానుత్పత్తిసంశయప్రకరణహేత్వర్థాపత్త్యవిశేషోపపత్త్యుపల
బ్ధ్యనుపలబ్ధినిత్యానిత్యకార్యసమాః॥౧॥ సాధర్మ్యేణ ప్రత్యవస్థానమవిశిష్యమాణం స్థాపనాహేతుతః సాధర్మ్యసమః అవిశే
౧ షం తత్ర తత్రోదాహరిష్యామః ఏవం వైధర్మ్యసమప్రభృతయోऽపి నిర్వక్తవ్యాః॥౧॥ లక్షణం తు। సాధర్మ్యవైధర్మ్యాభ్యాముపసం
హారే తద్ధర్మవిపర్యయోపపత్తేః సాధర్మ్యవైధర్మ్యసమౌ॥౨॥ సాధర్మ్యేణోపసంహారే సాధ్యధర్మవిపర్యయోపపత్తేః సాధ
ర్మ్యేణైవ ప్రత్యవస్థానమవిశిష్యమాణం స్థాపనాహేతుతః సాధర్మ్యసమః ప్రతిషేధః నిదర్శనం క్రియావానాత్మా ద్రవ్యస్య క్రి
యాహేతుగుణయోగాత్ ద్రవ్యం లోష్టః క్రియాహేతుగుణయుక్తః క్రియావాన్ తథా చాత్మా తస్మాత్క్రియావానితి ఏవముప
సంహృతే పరస్సాధర్మ్యేణైవ ప్రత్యవతిష్ఠతే నిష్క్రియ ఆత్మా విభునో ద్రవ్యస్య నిష్క్రియత్వాత్ విభు చాకాశం నిష్క్రియంచ తథాచా

మానె స్యాదవ్యవస్థా సా తు ధర్మవిశేషో నోపపద్యతె గోత్వాత్ సాధర్మ్యాద్గోత్వాజ్జాతివిశేషాద్గౌ స్సిధ్యతి న తు సాస్నాదిసంబంధాదశ్వాదిభ్యో వైధర్మ్యా
ద్గోత్వాదేవ గౌ స్సిధ్యతి న గుణాదిభేదాత్ తచ్చైతత్కృతవ్యాఖ్యానమవయవప్రకరణె ప్రమాణానామభిసంబంధాచ్చైకార్థకారిత్వం సమా
నం వాక్య ఇతి హేత్వాభాసాశ్రయా ఖల్వియమవ్యవస్థేతి ॥౩॥ సాధ్యదృష్టాంతయోర్ధర్మవికల్పాదుభయసాధ్యత్వాచ్చోత్కర్షాపకర్షవ
ర్ణ్యావర్ణ్యవికల్పసాధ్యసమాః ॥౪॥ దృష్టాంతధర్మం సాధ్యే సమాసంజయత ఉత్కర్షసమః యది క్రియాహేతుగుణయోగాల్లో
ష్టవత్ క్రియావానాత్మా లోష్టవదేవ స్పర్శవానపి ప్రాప్నోతి అథ న స్పర్శవాన్ లోష్టవత్క్రియావానపి న ప్రాప్నోతి విపర్యయే వా
విశేషో వక్తవ్య ఇతి సాధ్యే ధర్మాభావం దృష్టాంతాత్ ప్రసంజయతోపకర్షసమః లోష్టః ఖలు క్రియావానవిభుర్దృష్టః కామమాత్మా
పి క్రియావానవిభు~~ర్దృష్టః~~రస్తు విపర్యయే వా విశేషో వక్తవ్య ఇతి ఖ్యాపనీయో వర్ణ్యః విపర్యయాదవర్ణ్యః తావేతౌ సాధ్య
దృష్టాంతధర్మౌ విపర్యస్యతో వర్ణ్యావర్ణ్యసమౌ భవతః సాధనధర్మయుక్తే దృష్టాంతే ధర్మాంతరవికల్పాత్ సాధ్యధర్మ
వికల్పం ప్రసంజయతో వికల్పసమః క్రియాహేతుగుణయుక్తం కించిద్గురు యథా లోష్టం కించిల్లఘు యథా వాయురేవం క్రియాహే

త్వాత్ తస్మాన్నిష్క్రియ ఇతి న సంతి విశేషహేతుః క్రియావత్త్వాద్ధర్మ్య క్రియావతాం భవితవ్యం న పునరక్రియసాధర్మ్యాన్నిష్క్రియేణేతి విశే
షహేత్వభావాత్సాధర్మ్యసమః ప్రతిషేధో భవతి అథ వైధర్మ్యసమః క్రియాహేతుగుణయుక్తో లోష్టః పరిభిన్నో దృష్టో న చ తథా
త్మా తస్మాన్న లోష్టవత్క్రియావానితి న సంతి విశేషహేతుః క్రియావత్సాధర్మ్యాత్క్రియావతా భవితవ్యం న పునః క్రియావద్వైధ
ర్మ్యాదక్రియేణేతి విశేషహేత్వభావాద్వైధర్మ్యసమః వైధర్మ్యేణ చోపసంహారే నిష్క్రియ ఆత్మా విభుత్వాత్ క్రియావద్ద్రవ్యమవిభు
దృష్టం యథా లోష్టో న చ తథాత్మా తస్మాన్నిష్క్రియ ఇతి వైధర్మ్యేణ ప్రత్యవస్థానం నిష్క్రియం ద్రవ్యమాకాశం క్రియాహేతుగుణ
రహితం దృష్టం న తథాత్మా తస్మాన్న నిష్క్రియ ఇతి న సంతి విశేషహేతుః క్రియావద్వైధర్మ్యాన్నిష్క్రియేణ భవితవ్యం న పునరక్రియ
2 వైధర్మ్యాత్క్రియావతేతి విశేషహేత్వభావాద్వైధర్మ్యసమః క్రియావాంల్లోష్టః క్రియాహేతుగుణయుక్తో దృష్టః తథా చాత్మా తస్మా
త్క్రియావానితి న సంతి విశేషహేతుః క్రియావద్వైధర్మ్యాన్నిష్క్రియో న పునః క్రియావత్సాధర్మ్యాత్క్రియావానితి విశేషహేత్వభావా
త్సాధర్మ్యసమః ॥ ౨ ॥ అనయోరుత్తరం ॥ గోత్వాద్గోసిద్ధివత్తత్సిద్ధిః ॥ ౩ ॥ సాధర్మ్యమాత్రేణ వైధర్మ్యమాత్రేణ చ సాధ్యసాధనే ప్రతిజ్ఞాయ

శయతీతి ప్రాప్య ప్రాప్యవస్థానం ప్రాప్తిసమః అప్రాప్య ప్రాప్యవస్థానమప్రాప్తిసమః ॥౭॥ అనయోరుత్తరం॥ ఘటాదినిష్పత్తిదర్శనా
త్ పీడనే చాభిచారాదప్రతిషేధః ॥౮॥ ఆశ్రయధాఽఽత్మబ్రహ్మతి యుక్తః ప్రతిషేధః తత్రాపి కరణాధికరణాని ప్రాప్య ఘటాదికార్యం
నిష్పాదయంతి అభిచారాచ్చ పీడనే సతి దృష్టమప్రాప్యసాధకత్వమితి ॥౮॥ దృష్టాంతస్య కారణానపదేశాత్ ప్రత్యవస్థానాచ్చ ప్రసంగ
ప్రతిదృష్టాంతసమౌ ॥౯॥ సాధనస్యాపి సాధనం వక్తవ్యం ఇతి ప్రసంగేన ప్రత్యవస్థానం ప్రసంగసమః ప్రతిషేధః క్రియాహే
తుః గుణయోగీ క్రియావాంల్లోష్ట ఇతి హేతుర్నాపదిశ్యతే నచ హేతుమంతరేణ సిద్ధిరస్తీతి ప్రతిదృష్టాంతేన ప్రత్యవస్థా
నం ప్రతిదృష్టాంతసమః క్రియావానాత్మా క్రియాహేతుగుణయోగాత్ లోష్టవదిత్యుక్తే ప్రతిదృష్టాంత
ఉపాదీయతే క్రియాహేతుగుణయుక్తమాకాశం నిష్క్రియం దృష్టమితి కః పునరాకాశస్య క్రియాహేతుర్గుణో వా
యునా సంయోగః సంస్కారాపేక్షః వాయువనస్పతిసంయోగవదితి ॥౯॥ అనయోరుత్తరం॥ ప్రదీపోపాదానప్రసం
గనివృత్తివత్తద్వినివృత్తిః ॥౧౦॥ ఇదం తావదయం పృష్టో వక్తుమర్హతి అథ కే ప్రదీపముపాదదతే కిమర్థం వేతి

త్వాద్ద్రవ్యయవసామర్థ్యయోగీ ధర్మస్సాధ్యః తం దృష్టాంతే ప్రసంజయతః సాధ్యసమః యది యథా లోష్ట స్తథాత్మా ప్రాప్త స్తర్హి యథా
త్మా తథా లోష్ట ఇతి సాధ్యశ్చాయమాత్మా క్రియావానితి కామం లోష్టోపి సాధ్యః అథ నైవం న తర్హి యథా లోష్టం తథాత్మా ॥౪॥
ఏతేషాముత్తరం॥ కించిత్సాధర్మ్యాదుపసంహారసిద్ధేర్వైధర్మ్యాదప్రతిషేధః ॥౫॥ అలబ్ధసిద్ధస్య నిహ్నవః నిద్ధం చ కించిత్సాధ
3 ర్మ్యాదుపమానం యథా గౌస్తథా గవయ ఇతి తత్ర న లభ్యో గోగవయయోర్ధర్మవికల్పశ్చోదయితుం ఏవం సాధకే ధర్మే దృ
ష్టాంతాదిసామర్థ్యయుక్తే న లభ్యః సాధ్యదృష్టాంతయోర్ధర్మవికల్పాద్వైధర్మ్యాత్ప్రతిషేధో వక్తుమితి ॥౫॥ సాధ్యాతిదేశాచ్చ దృష్టాం
3 తోపపత్తేః ॥౬॥ యత్ర లౌకికపరీక్షకాణాం బుద్ధిసామ్యం తేనావిపరీతోర్థోऽతిదిశ్యతే ప్రజ్ఞాపనార్థమేవం సాధ్యాతిదేశా
త్ దృష్టాంత ఉపపద్యమానే సాధ్యత్వమనుపపన్నమితి ॥౬॥ ప్రాప్యసాధ్యమప్రాప్య వా హేతోః ప్రాప్త్యావిశిష్టత్వాదప్రాప్త్యా-
ऽసాధకత్వాచ్చ ప్రాప్త్యప్రాప్తిసమౌ ॥౭॥ హేతుః ప్రాప్య వా సాధ్యం సాధయేత్ అప్రాప్య వా న తావత్ప్రాప్య ప్రాప్త్యావిశిష్టత్వా
దసాధకః ద్వయోర్విద్యమానయోః ప్రాప్తౌ సత్యాం కిం కస్య సాధకం సాధ్యం వా అప్రాప్య సాధకం న భవతి నాప్రాప్తః ప్రదీపః ప్రకా

సాధన మనుత్పత్తిసమః । ఉత్తరం   తథాభావాదుత్పన్నస్య కారణోపపత్తేర్న కారణ ప్రతిషేధః
తథాభావాదుత్పన్నస్యేతి ఉత్పన్నః ఖల్వయం శబ్ద ఇతి భవతి ప్రాగుత్పత్తేః శబ్ద ఏవ నాస్తి ఉత్పన్నస్య శబ్దభావాత్ శబ్ద
స్య సతః ప్రయత్నానన్తరీయకత్వమనిత్యకారణముపపద్యతే కారణోపపత్తేరయుక్తోయం దోషః ప్రాగుత్పత్తేః కారణా
భావాదితి సామాన్యదృష్టాన్తయోరైన్ద్రియకత్వే సమానే నిత్యానిత్యసాధర్మ్యాత్ సంశయసమః అనిత్యః శబ్దః ప్రయత్నానన్తరీ
యకత్వాద్ఘటవదిత్యుక్తే హేతౌ సంశయేన ప్రత్యవతిష్ఠతే సతి ప్రయత్నానన్తరీయకత్వే అస్త్యేవాస్య నిత్యేన సామాన్యేన
సాధర్మ్యమైన్ద్రియకత్వమస్తి చ ఘటేనానిత్యేనాతో నిత్యానిత్యసాధర్మ్యాదనివృత్తః సంశయ ఇతి ॥   ఉత్తరం ॥
సాధర్మ్యాత్సంశయే న సంశయో వైధర్మ్యాదుభయథా వా సంశయే అత్యన్తసంశయప్రసంగో నిత్యత్వానభ్యుపగమాచ్చ -
సామాన్యస్యాప్రతిషేధః   విశేషాద్వైధర్మ్యాదవధార్యమాణేర్థే పురుష ఇతి న స్థాణుపురుషసాధర్మ్యాత్ సం
శయోవకాశం లభతే ఏవం వైధర్మ్యాద్విశేషాత్ ప్రయత్నానన్తరీయకత్వాదవధార్యమాణే శబ్దస్యానిత్యత్వే

దిదృక్షమాణాం దృశ్యదర్శనార్థమితి అథ ప్రదీపం దిదృక్షమాణాః ప్రదీపాంతరం తే స్మా నోపాదదతే అంతరేణాపి ప్రదీ
పాంతరం దృశ్యతే ప్రదీపః తత్ర ప్రదీపదర్శనార్థం ప్రదీపోపాదానం నిరర్థకం అథ దృష్టాంతః కిమర్థముచ్యత ఇతి -
అప్రజ్ఞాతస్య జ్ఞాపనార్థమితి అథ దృష్టాంతస్య కారణాపదేశః కిమర్థం దృశ్యతే యది ప్రజ్ఞాపనార్థం ప్రజ్ఞాతో దృష్టాంతః
స ఖలు లౌకికపరీక్షకాణాం యస్మిన్నర్థే బుద్ధిసామ్యం స దృష్టాంత ఇతి తత్ప్రజ్ఞాపనార్థః కారణాపదేశో నిరర్థక ఇతి ప్రసం
౪ గసమస్యోత్తరం ॥౧౦॥ అథ ప్రతిదృష్టాంతసమస్యోత్తరం ॥ ప్రతిదృష్టాంతహేతుత్వే చ నాహేతుర్దృష్టాంతః ॥౧౧॥
ప్రతిదృష్టాంతం బ్రువతా న విశేషహేతురపదిశ్యతే అనేన ప్రకారేణ ప్రతిదృష్టాంతః సాధకః న దృష్టాంత ఇతి ఏవం ప్రతి
4 దృష్టాంతహేతుత్వే నాహేతుర్దృష్టాంత ఇత్యుపపద్యతే స చ కథమహేతుర్న స్యాత్ యద్యప్రతిహతః సాధకః స్యాదితి ॥౧౧॥ ప్రాగుత్పత్తేః
కారణాభావాదనుత్పత్తిసమః ॥ అనిత్యః శబ్దః ప్రయత్నానంతరీయకత్వాత్ ఘటవదిత్యుక్తే అపర ఆహ ప్రాగుత్పత్తేరనుత్పన్నే
అనుత్పన్నే శబ్దే ప్రయత్నానంతరీయకత్వం కారణం నాస్తి తదభావాన్నిత్యత్వం ప్రాప్తం నిత్యస్య చోత్పత్తిర్నాస్తి । అనుత్పత్త్యా ప్రత్యవ

పపత్తేః ప్రతిషేధోపపత్తేశ్చేతి విప్రతిషిద్ధమితి తత్పూర్వ నవధారణాం ప్రక్రియా సిద్ధిః విః పర్యాయే ప్రకరణాంవసానాంత్ త
త్ప్రవధారణే వ్యవసితం ప్రకరణాం భవతీతి॥ త్రైకాల్యాసిద్ధేహేతోరహేతుసమః హేతుసాధనం తత్పూర్వం పూర్వం పశ్చా
త్సహం వా భవేత్ యది పూర్వం సాధనమసతి సాధ్యే కస్య సాధనం అథ పశ్చాదసతి సాధనే కస్యేదం సాధ్యం అథ యుగపత్సాధ్య
సాధనే ద్వయోర్విద్యమానయోః కిం కస్య సాధనం కిం కస్య సాధ్యమితి హేతురహేతునా న విశిష్యతే అహేతునా సాధర్మ్యాత్
ప్రత్యవస్థానమహేతుసమః అస్యోత్తరం అనుక్తస్య~~ార్థాపత్తేః పక్షహానేరుపపత్తిరనుక్తత్వాత్ అనైకాంతికత్వాచ్చార్థా~~
~~..~~ న హేతుతస్సాధ్యసిద్ధేస్త్రైకాల్యాసిద్ధిః॥ న త్రైకాల్యాసిద్ధిః కస్మాత్ హేతుతస్సాధ్యసిద్ధేః నివర్తనీయస్య నివృత్తిర్విజ్ఞే
యస్య విజ్ఞానముభయం కారణతో దృశ్యతే సోయం మహాన్ ప్రత్యక్షవిషయ ఉదాహరణమితి యత్తు ~~ఖ~~లూక్తమసతి సాధ్యే
సాధ్యే కస్య సాధనమితి యత్తు నివర్త్యతే యచ్చ విజ్ఞాప్యతే తస్యేతి ॥౧౮॥ ప్రతిషేధానుపపత్తేః ప్రతిషేద్ధవ్యాప్రతిషేధః॥ పూ
ర్వం పశ్చాద్యుగపద్వా ప్రతిషేధ ఇతి నోపపద్యతే ప్రతిషేధానుపపత్తేః స్థాపనాహేతుస్సిద్ధ ఇతి॥౧౯॥ అర్థాపత్తితః ప్రతిపక్ష

నిత్యసాధర్మ్యేషు సంశయోవకాశం నలభతె యదిత్రై లక్షిత తత సాక్షిణు పురుషసాధర్మ్యేనుమె దాదష్టాంతం సంశయః స్యాత్ -
గృహ్యమాణేషు విశేషె నిత్యం సాధర్మ్యం సంశయహేతుర్భవితి నాభ్యుపగమ్యతె నహిం గృహ్యమాణె పురుషస్య విశేషె స్థాణు పురుషసా
ధర్మ్యం సంశయహేతుర్భవతి " ఉభయసాధర్మ్యాత్ప్రక్రియాసిద్ధేః ప్రకరణసమః " ఉభయేన నిత్యేన చానిత్యేన చ
సాధర్మ్యాత్ పక్షప్రతిపక్షయోః ప్రవృత్తిః ప్రక్రియా అనిత్యః శబ్దః ప్రయత్నానంతరీయకత్వాత్ ఘటవదిత్యేకః పక్షం
4 ప్రవర్తయతి ద్వితీయశ్చ నిత్యసాధర్మ్యాత్ ఏవం చ సతి ప్రయత్నానంతరీయకత్వాదితి హేతురనిత్యసాధర్మ్యేణోచ్యమానె
న హేత్వర్థమతివర్తతె ఇదం ప్రకరణానతివృత్త్యా ప్రత్యవస్థానం ప్రకరణసమః సమానం చైతద్వైధర్మ్యేపి ఉభయవైధర్మ్యాత్ప్రక్రి
5 యాసిద్ధేః ప్రకరణసమ ఇతి అస్యోత్తరం · ప్రతిపక్షాత్ ప్రకరణసిద్ధేః ప్రతిషేధానుపపత్తిః ప్రతిపక్షోపపత్తేః
ఉభయసాధర్మ్యాత్ ప్రక్రియాసిద్ధిం బ్రువతా ప్రతిపక్షాత్ ప్రక్రియాసిద్ధిరుక్తా భవతి యద్యుభయసాధర్మ్యం తత్ర ఏకత
రః ప్రతిపక్షః ఇత్యేవం సత్యుపపన్నః ప్రతిపక్షో భవతి ప్రతిపక్షోపపత్తేరనుపపన్నః ప్రతిషేధో యతః ప్రతిపక్షో

సర్వావిశేషప్రసంగాత్ ॥మూ॥ ప్రత్యవస్థానమవిశేషసమః ॥టీ॥ అపర్యాప్తోత్తరం ॥టీ॥ క్వచిద్ధర్మోపపత్తేః టీ॥ క్వచిద్బాహ్యానుపపత్తేః
ప్రతిషేధాభావః యథా సాధ్యదృష్టాంతయోరేకధర్మస్య ప్రయత్నానంతరీయకత్వస్యోపపత్తేరనిత్యత్వధర్మాంతరమవిశేషో
నైవం సర్వభావానాం సద్భావోపపత్తినిమిత్తం ధర్మాంతరమస్తి యేనావిశేషః స్యాత్ అథ మతమనిత్యత్వమేవ ధర్మాంతరం
సద్భావోపపత్తినిమిత్తం భావానాం సర్వత్రాస్తి ఇత్యేవం చ పైకల్ప్యమానే అనిత్యత్వస్య సర్వభావానాం సద్భావోపపత్తేరితి పక్షః
ప్రాప్నోతీతి తత్ర ప్రతిజ్ఞార్థవ్యతిరిక్తమన్యదుదాహరణం నాస్తి అనుదాహరణం చ హేతునాస్తీతి ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యో
దాహరణత్వమనుపపన్నం నహి సాధ్యముదాహరణం భవతి తతశ్చ నిత్యానిత్యభావాదనిత్యత్వానుపపత్తిః తస్మాద్ధ్యాపో
పపత్తేః సర్వావిశేషప్రసంగ ఇతి నిరర్థకమేతద్వాక్యమితి సర్వభావానాం సద్భావోపపత్తేరనిత్యత్వమితి బ్రువతానుజ్ఞాతం
శబ్దస్యానిత్యత్వం తత్రానుపపన్నః ప్రతిషేధః ॥మూ॥ ఉభయకారణోపపత్తేరుపపత్తిసమః ॥టీ॥ యద్యనిత్యత్వకారణముపప
ద్యతే శబ్దస్యేతి అనిత్యః ౧ కిమపి నిత్యత్వకారణముపపద్యతే ౨ స్యాస్పర్శత్వమితి నిత్యత్వముపపద్యతే అస్పర్శత్వమితి నిత్యత్వ

సిద్ధేరధర్మోపపత్తిసమః ॥ అనిత్యః శబ్దః ప్రయత్నానంతరీయకత్వాత్ ఘటవదితి స్థాపితే పక్షే అధర్మోపపత్త్యా ప్రతిపక్షం సాధయతో ధర్మోపపత్తి
సమః । యది ప్రయత్నానంతరీయకత్వాదనిత్యసాధర్మ్యాదనిత్యః శబ్ద ఇష్యతే అర్థాదాపద్యతే నిత్యసాధర్మ్యాన్నిత్య ఇతి అస్పర్శత్వా
న్నిత్యేన సాధర్మ్యమప్యస్త్యేవేతి ॥౨౬॥ అస్యోత్తరం ॥ అనుక్తస్యార్థాపత్తేః పక్షహానేరనుక్తత్వాదనైకాంతికత్వాచ్చార్థాపత్తేః ॥
౭ అనుపపాద్యసామర్థ్యమనుక్తమర్థాదాపద్యత ఇతి బ్రువతః పక్షహానేరుపపత్తిరనుక్తత్వాత్ అనిత్యపక్షసిద్ధావర్థాదాపన్నం నిత్య
పక్షస్య హానిరితి అనైకాంతికత్వాచ్చార్థాపత్తేః ఉభయపక్షసమా చేయమర్థాపత్తిః యది నిత్యసాధర్మ్యాదస్పర్శత్వాదా
కాశవన్నిత్యః శబ్దః అర్థాదాపన్నమనిత్యసాధర్మ్యాత్ ప్రయత్నానంతరీయకత్వాదనిత్య ఇతి న చేయం విపర్యయమాత్రాదైకాంతి
6 కేనార్థాపత్తిః న ఖలు వై ఘనస్య గ్రావ్ణః పతనమితి అర్థాదాపద్యతే ద్రవాణామపాం పతనాభావ ఇతి ॥౨౭॥ ఏకధర్మో
పపత్తేరవిశేషే సర్వావిశేషప్రసంగాత్ సద్భావోపపత్తేరవిశేషసమః ॥ ఏకో ధర్మః ప్రయత్నానంతరీయకత్వం శబ్దఘటయోరి
ష్యవిశేషే ఉభయోరనిత్యత్వే సర్వస్యావిశేషః ప్రసజ్యతే కథం సద్భావోపపత్తేః ఏకో ధర్మః సద్భావః సర్వస్యోపపద్యతే సద్భావోపపత్తేః

తదప్యుపపద్యమానస్య శబ్దస్య తదనిష్టత్వముపపద్యతే ఇమత్ర ప్రతిషిధ్యత ఇతి న ప్రాగుచ్చారణాద్విద్యమానస్య శబ్దస్యోపలబ్ధిః నైవం
శబ్దస్య ప్రావరణాకారకాదీనామనుపలబ్ధిః గృహ్యేత తదస్య ప్రావరణాకారకముదకాదివన్న గృహ్యతే తస్మాదుదకాదివిపరీతశ్శబ్ద
నుపలభ్యమాన ఇతి తదనుపలబ్ధేరనుపలంభాదనావసిద్ధేః తద్విపరీతోపపత్తేరనుపలబ్ధిసమః తేషామవధారణాదీనా-
మనుపలబ్ధిసోऽనుపలభ్యతే అనుపలంభానత్వ ప్రతీత్యాభావోऽప్యస్య సిధ్యతి అభావసిద్ధేహేతూనాం తద్విపరీతమస్తిత్వ
మావరణాదీనామవధార్యతే తద్విపరీతోపపత్తేర్యత్ప్రతిజ్ఞాతం న ప్రాగుచ్చారణాద్విద్యమానశబ్దస్యానుపలబ్ధిరిత్యేతన్న
సిధ్యతి సో సోऽయం హేతురావరణాద్యనుపలబ్ధి ~~సోऽనుపలభ్యతే~~ కేష్వవధారణాదిషు చావరణాద్యనుపలబ్ధేరసమానయా.
నుపలబ్ధ్యా ప్రత్యవస్థితో అనుపలబ్ధిసమో భవతి ఇతి అస్యోత్తరం ఇతి అనుపలంభాత్మకత్వాదనుపలబ్ధేరహేతుః అవధా
రణాద్యనుపలబ్ధినాస్తి అనుపలంభాదిత్యహేతుః కస్మాదనుపలంభాత్మకత్వాదనుపలబ్ధేః ఉపలంభాభావమాత్రత్వాదను
పలబ్ధేః యదస్తి తదుపలబ్ధేర్విషయః ఉపలబ్ధ్యా తదస్తీతి ప్రతిజ్ఞాయతే యన్నాస్తి తదనుపలబ్ధేర్విషయః అనుపలబ్ధ్యా

నిత్యత్వముపపద్యతే ఉభయస్య నిత్యానిత్యత్వకారణోపపత్త్యా ప్రత్యవస్థానముపపత్తిసమః ॥ అస్యోత్తరం ఉపపత్తికార
ణాభ్యనుజ్ఞానాదప్రతిషేధః ॥ ఉభయకారణోపపత్తేరితి బ్రువతా నానిత్యత్వకారణోపపత్తేరనిత్యత్వం ప్రతిషిధ్యతే
యది ప్రతిషిధ్యేత నోభయకారణోపపత్తిః స్యాత్ ఉభయకారణోపపత్తివచనాదనిత్యత్వకారణోపపత్తిరభ్యనుజ్ఞా
యతే అభ్యనుజ్ఞానాదనుపపన్నః ప్రతిషేధః వ్యాఘాతాత్ప్రతిషేధ ఇతి చేత్ సమానో వ్యాఘాతః ఏకస్య నిత్యత్వానిత్యత్వ
౭ 7 ప్రసంగం వ్యాహతం బ్రువతోక్తః ప్రతిషేధ ఇతి చేత్ స్వపక్షపరపక్షయోః సమానో వ్యాఘాతః స చ నైకతరస్య సాధక ఇతి
॥ నిర్దిష్టకారణాభావేఽప్యుపలంభాదుపలబ్ధిసమః ॥ నిర్దిష్టస్య ప్రయత్నానంతరీయకత్వస్యానిత్యత్వకారణస్యా
భావేఽపి వాయునోదనాద్వృక్షశాఖాభంగజస్య శబ్దస్యానిత్యత్వముపలభ్యతే నిర్దిష్టస్య సాధనస్యాభావేఽపి సాధ్య
ధర్మోపలబ్ధ్యా ప్రత్యవస్థానముపలబ్ధిసమః ॥ అస్యోత్తరం కారణాంతరాదపి తద్ధర్మోపపత్తేరప్రతిషేధః ॥ ప్ర
యత్నానంతరీయకత్వాదితి బ్రువతా కారణత ఉత్పత్తిరభిధీయతే న కారణనియమః యది కారణాంతరాదుప

సాధర్మ్యాత్

అస్యోత్తరం — సాధర్మ్యాదసిద్ధేః ప్రతిషేధాసిద్ధిః ప్రతిషేధ్యసామాన్యాత్ — ప్రతిజ్ఞాద్యవయవయుక్తం పక్షనివర్తకం ప్ర
తిపక్షలక్షణం ప్రతిషేధస్తస్య పక్షేణ ప్రతిషేధ్యేన సాధర్మ్యం ప్రతిజ్ఞాదియోగస్తద్యద్యనిత్యసాధర్మ్యాదనిత్యత్వస్యాసిద్ధిః
సాధర్మ్యాదసిద్ధేః ప్రతిషేధస్యాప్యసిద్ధిః ప్రతిషేధ్యేన సాధర్మ్యాదితి ॥ దృష్టాన్తే చ సాధర్మ్యాత్ సాధ్యసాధనభావేన ప్ర-
జ్ఞాతస్య ధర్మస్య హేతుత్వాత్తస్యోభయథాభావాన్నావిశేషః — దృష్టాన్తే యః ఖలు ధర్మః సాధ్యసాధనభావేన ప్రజ్ఞా
యతే స హేతుత్వేనాభిధీయతే స చోభయథా భవతి కేనచిత్ సమానః కుతశ్చిద్విశిష్టః సామాన్యాత్ సాధర్మ్యం విశేషాచ్చ వై
ధర్మ్యం ఏవం సాధర్మ్యవిశేషో హేతుర్నావిశేషేణ సాధర్మ్యమాత్రం వైధర్మ్యమాత్రం వా సాధర్మ్యమాత్రం వైధర్మ్యమాత్రం వా
శ్రిత్య భవానాహ ॥ సాధర్మ్యాత్తుల్యధర్మోపపత్తేః సర్వానిత్యత్వప్రసఙ్గాదనిత్యసమ ఇత్యేతదయుక్తమితి అవిశేషస్తు ప్రతిషే
ధేఽప్యయుక్తం తదపి ద్రష్టవ్యం ॥ ౩౪ ॥ నిత్యమనిత్యభావాదనిత్యే నిత్యత్వోపపత్తేర్నిత్యసమః ॥ అనిత్యః శబ్ద ఇతి ప్రతిజ్ఞాయ
తే తదనిత్యత్వం కిం శబ్దే నిత్యమథానిత్యం యది తావత్ సర్వదా భవతి ధర్మస్య సదా భావాద్ధర్మిణోఽపి సదా భావ ఇతి

మానవంనాస్తీతి ప్రతిజ్ఞాయతే సోయమావరకాద్యనుపలబ్ధేరనుపలంభాభావే అనుపలబ్ధేస్స్వవిషయే ప్రవర్తమానో నస్వవిషయం
ప్రతిషేధతి అప్రతిషిద్ధావరకాద్యనుపలబ్ధి హేతుత్వాద్యయుకల్పితే ఆవరకాదీని ఘవిద్యమానతాదుపలబ్ధేర్విషయః తేషామప్యుపల
బ్ధ్యాభావితవ్యం యత్రానిసోపలభ్యంతే తదుపలబ్ధేస్స్వవిషయప్రతిపాదికాయాం అభావాత్ అనుపలంభాదనుపలబ్ధేః సిద్ధ్యతి విష
5 యస్య తస్యేతి శ్లో జ్ఞానవికల్పానాంచ భావాభావసంవేదనాదధ్యాత్మం యమ్ శ్లో అహోత్సురితి వర్తతే శరీరే శరీరిణాం జ్ఞానవికల్పానాం
8 భావాభావసంవేదనీయా అస్తిమే సంశయజ్ఞానంనాస్తిమే సంశయజ్ఞానమితి ఏవం ప్రత్యక్షానుమానోపమానాగమస్మృతిజ్ఞా
నేషు సేయమావరకాద్యనుపలబ్ధిరుపలబ్ధ్యభావః స్వసంవేద్యానాం స్తిమే శబ్దస్యావరకాద్యుపలబ్ధిరితి సోపలభ్యంతే శబ్దస్య ప్ర
హంతకారకానావరకాదీనితి తత్ర యదుక్తం తదనుపలబ్ధేరనుపలంభాదభావసిద్ధిరితి ఏతన్నోపపద్యతే శ్లో సాధమ్యాత్తుల్య
ధర్మోపపత్తేః సర్వానిత్యత్వప్రసంగాదనిత్యసమః శ్లో అనిత్యేన ఘటేన సాధర్మ్యాదనిత్యశ్శబ్ద ఇతి బ్రువతోస్తి ఘటేనాని
త్యేన సర్వభావానాం సాధర్మ్యమితి సర్వానిత్యత్వమనిష్టంసంపద్యతే సోయమనిత్యత్వేన ప్రత్యవస్థానాదనిత్యసమ ఇతి —

నిష్ఫలత్వమితి అథవ సర్వదా భవతి అనిష్ఫలప్రాప్త్యభావాన్నిష్ఫలత్వః ఏవం నిష్ఫలత్వేన ప్రవృత్త్యభావః స్తానాం నిష్ఫలసమః ॥ అసుల్లత్రారం
9 ప్రతిషేధ్యే నిష్ఫలమనిష్ఫలభావాదనిష్ఫలనిష్ఫలయోర్వపత్తేః ప్రతిషేధాభావః ॥ ప్రతిషేధ్యే శబ్దే నిష్ఫలమనిష్ఫలస్వభావాదివ్యున్యమానే
సుజ్ఞాతం శబ్దనిష్ఫలం అనిష్ఫలయోర్వపత్తేః శబ్దానాం నిష్ఫలత్వమితి ప్రతిషేధోఽనుపపద్యతే అథనాభ్యుపగమ్యతే నిష్ఫలమనిష్ఫ
లస్వభావాదితి పౌనఃపున్యం భవతీతి పౌనఃపున్యాభావాత్ ప్రతిషేధానుపపత్తిరితి ఉభయస్య నిరోధాభావాత్ శబ్దస్య నిష్ఫలంత్రప
రి ప్రశ్నానుపపత్తిః ॥ సోఽయం ప్రశ్నః తదనిష్ఫలం తం శబ్దే సర్వదా భవతి అథనైవానుపపన్నః । తస్మాత్ । ఉభయస్య యోనిరోధా
పద దభావః శబ్దస్యానిష్ఫలం ఏవం యసష్వథితరజాం థియువిష్ఠాగో

वात्स्यायनभाष्यपत्र २